

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวในชนบท ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎี เนื้อหาวิชาการ และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
  - ความหมายของพัฒนาการเด็ก
  - พัฒนาการของเด็กปฐมวัย
2. แนวคิดการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวชนบท
  - ความหมายของการรับรู้
  - กระบวนการรับรู้
  - ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้
  - แนวคิดการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยของครอบครัวชนบท
  - ความหมายของพฤติกรรม
  - ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรม
  - แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวชนบท
3. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัว
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2541) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาของบุคคล เพราะทั้งร่างกาย สมอง นิสัย จิตใจของบุคคลนั้น จะสร้างและหล่อหลอมได้ดีในเด็กวัยนี้ โดยเริ่มจากพันธุกรรมที่เด็กได้มาตั้งแต่การปฏิสนธิมาจนถึงปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึงตั้งแต่การอบรมเลี้ยงดูการจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ให้กับเด็ก อาหารทางกายที่เด็กดื่อกิน ตลอดไปจนถึงอาหารทางใจของเด็ก เด็กปฐมวัยในที่นี้คือ เด็กที่มีอายุตั้งแต่ประมาณ 1½ ปี หรือ 2 ปี ถึง 6 ปี ซึ่งเป็นวัยแรกเริ่มที่เด็กในบางครอบครัวต้องเข้าสู่สังคมกลุ่มใหม่ ที่เราเรียกว่าโรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) หรือโรงเรียนอนุบาล (Kindergarden)

ความหมายของพัฒนาการเด็ก

จันทมาศ ชื่นบุญ และคณะ (2515) กล่าวว่า พัฒนาการหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างมีระบบ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางอวัยวะหรือพฤติกรรมที่ต้องใช้อวัยวะ หรือการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ (Function) เช่น การเปลี่ยนแปลงทางน้ำหนักและความสูงอาจจะแสดงให้เห็นถึงว่า เป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งเกี่ยวกับโภชนาการของเด็ก หรือการเริ่มเรียนรู้การเคลื่อนไหว หรืออวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดใหม่ก็แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ในเรื่องที่เกี่ยวกับอายุของเด็กและโอกาสของการฝึกฝน

สุชา จันทร์เอม (2536) กล่าวว่า พัฒนาการหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและแบบแผนอินทรีย์ทุกส่วน การเปลี่ยนแปลงจะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ เป็นขั้น ๆ จากระยะหนึ่งไปอีกระยะหนึ่ง ทำให้เด็กมีลักษณะและความสามารถใหม่ ๆ เกิดขึ้น ซึ่งมีผลทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นตามลำดับทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

นิตยา ชชภักดี (2541) กล่าวว่า พัฒนาการ (development) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงด้านการทำหน้าที่ (function) และวุฒิภาวะ (maturation) ของอวัยวะต่าง ๆ รวมทั้งตัวบุคคลทำให้สามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำสิ่งที่ยากสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดจนการเพิ่มทักษะใหม่ ๆ รวมทั้งความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม หรือภาวะใหม่ในบริบทของครอบครัวและสังคม

วอง (Wong, 1998) กล่าวว่าลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มขึ้นเป็นการพัฒนาจากระดับขั้นต่ำไปสู่ขั้นที่สูงกว่าสมบูรณ์กว่า ในด้านของการเจริญเติบโตของร่างกาย วุฒิภาวะ และการเรียนรู้

สรุปได้ว่า พัฒนาการหมายถึง ลำดับขั้นของการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มขึ้นของความสามารถในการทำหน้าที่ด้านการเจริญเติบโตของร่างกาย วุฒิภาวะ (maturation) รวมทั้งการเรียนรู้และความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งมีผลทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นตามลำดับทั้ง ด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

1. พัฒนาการทางด้านร่างกาย

นิตยา ชชภักดี (2541) กล่าวว่าพัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง ความสามารถของร่างกายในการทรงตัวในอริยาบทต่าง ๆ และการเคลื่อนไหว โดยการใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่

(gross motor) การใช้สัมผัสรับรู้และการใช้ตาและมือประสานกันในการทำกิจกรรมต่างๆ (fine motor – adaptive) ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2541) กล่าวว่าเด็กปฐมวัยจะมีการเพิ่มน้ำหนักของกล้ามเนื้ออย่างเห็นได้ชัด โดยจะมีการเพิ่มน้ำหนักของกล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่นกล้ามเนื้อตามแขนขา และกล้ามเนื้อย่อย เช่นกล้ามเนื้อนิ้วมือ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าเด็กในวัยนี้จะมีความก้าวหน้าเกี่ยวกับพัฒนาการการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สัตว์ส่วนต่างๆ จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้น สัตว์ส่วนของศีรษะจะเล็กลงในขณะที่แขนขายาวขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปของสัตว์ส่วนนี้ มีผลให้เด็กมีรูปร่างใกล้เคียงกับผู้ใหญ่มากขึ้น และยังทำให้การเคลื่อนไหวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย เมื่อเด็กอายุ 6 ขวบ จะมีน้ำหนักสมอง 90% ของน้ำหนักสมองของผู้ใหญ่ ในประสาทในสมองและบริเวณต่างๆ ในร่างกายจะเจริญเกือบเต็มที่เมื่อเด็กถึงสุตระยะปฐมวัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้เด็กมีความสามารถต่างๆ มากขึ้น

2. พัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็กปฐมวัย

ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร และคณะ (2541) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยของการเริ่มออกสู่สังคมภายนอก เด็กจะมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คนในครอบครัวของเด็ก ซึ่งการปฏิสัมพันธ์นี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมต่างๆ ที่สังคมยอมรับ เพื่อให้อยู่ร่วมในสังคมนั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการเรียนรู้แนวทางปฏิบัติในสังคมเรียกว่า กระบวนการทางสังคม (socialization process) ซึ่งเป็นกระบวนการที่จำเป็นเพราะจะทำให้เด็กเรียนรู้แนวทางปฏิบัติในสังคมได้อย่างถูกต้องโดยวิธีการต่างๆ พอจะสรุปได้คือ

2.1 การเรียนรู้โดยได้รับการบอกเล่าหรือสั่งสอน (direct tuition)

เป็นการเรียนรู้จากการแนะนำสั่งสอนให้เด็กทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สังคมยอมรับโดยใช้คำพูดแนะนำ การเรียนรู้โดยการให้คำแนะนำนี้มักจะเกิดในชีวิตประจำวันของเด็กจากการสั่งสอนของบิดา มารดา ครู หรือ บุคคลใกล้ชิดเด็กวิธีนี้ทำให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่เหมาะสมได้ง่ายพฤติกรรมทุก ๆ ชนิดที่เกิดขึ้นกับเด็กได้ เพราะการเรียนรู้แบบนี้จะเป็นการพูดจาแนะนำโดยตรงระหว่างผู้ให้คำแนะนำกับเด็ก ซึ่งเด็กอาจจะไม่ได้ใกล้ชิดกับผู้แนะนำตลอดเวลา

2.2 การเรียนรู้โดยการได้รับการเสริมแรง (reinforcement)

ตัวเสริมแรงที่สมควรจะใช้กับเด็กในวัยนี้คือการให้ตัวเสริมแรงทางบวก (positive reinforcement) ก็คือการให้ตัวเสริมแรงที่ทำให้อินทรีย์เกิดความพึงพอใจ และอินทรีย์มีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นอีก การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมโดยได้รับรางวัล หรือ การชมเชยที่ทำให้เด็กเกิดความพึงพอใจ เด็กก็จะแสดงพฤติกรรมทางสังคมนั้นอีก และเรียนรู้ว่าพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ

2.3 การลงโทษ (punishment)

การลงโทษเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้ใหญ่มักจะใช้เพื่อให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การคาดโทษ การตีเตือน การทำให้เกิดความเจ็บปวดทางร่างกาย หรือแม้แต่การตัดสิทธิ์เสรีของเด็กบางอย่าง ในสังคมไทยส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีนี้ขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในเด็ก แต่การลงโทษจะมีผลเสียต่อจิตใจของเด็ก ถ้าการลงโทษนั้นทำอย่างไม่ถูกวิธี

2.4 การเรียนรู้โดยการสังเกต (observational learning)

การเรียนรู้แบบนี้เป็นวิธีการหนึ่งเช่นกันที่เกิดขึ้นเสมอในชีวิตประจำวัน การสังเกตของเด็กนี้จะทำการสังเกตจากบุคคลหรือเหตุการณ์โดยทั่ว ๆ ไป ที่เด็กพบเห็น และนำเอาเงินที่คนพึงพอใจมาเรียนแบบ วิธีการแบบนี้จะเกิดขึ้นในระยะปฐมวัยมาก โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบพ่อแม่และครู เด็กวัยนี้เป็นวัยของการออกสู่สังคมภายนอก เริ่มสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่หรือเพื่อนที่เพิ่งรู้จัก ตอนระยะเด็กอายุ 2-3 ขวบ จะเป็นระยะการเริ่มออกสู่สังคมภายนอกของเด็ก พฤติกรรมทางสังคมของเด็กอาจจะยังมีปัญหาอยู่บ้าง เช่น ความไม่รู้ว่าจะติดต่อหรือสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างไร หรือไม่สามารถทำตัวให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้คืนัก ส่วนพัฒนาการทางด้านอารมณ์ของเด็กปฐมวัย จะมีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเด็กจะมีอารมณ์สลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น ความกลัว ความอิจฉาริษยา ความคับข้องใจในจิตใจ ส่วนอารมณ์จะรุนแรงหรือสลับซับซ้อนมากเท่าใดขึ้นกับประสบการณ์การเรียนรู้อารมณ์นั้น ๆ มาตั้งแต่วัยเด็ก

3. พัฒนาการทางด้านภาษาของเด็กปฐมวัย

ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2541) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยจะเป็นระยะของพัฒนาการทางด้านภาษาอย่างรวดเร็วโดยมีการฝึกฝนการใช้ภาษา ซึ่งจะออกมาในรูปของการพูดคุย การเล่า นิทาน และทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในโรงเรียน เด็กในวัยนี้จะใช้ภาษาแทนความคิดของตน และใช้ภาษาในการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การฝึกใช้ภาษาจึงนับว่า เป็นสิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นในเด็กวัยนี้ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530) กล่าวว่า การพัฒนาภาษาของเด็กจะเร็วช้าเพียงใดขึ้นอยู่กับเหตุหลายประการ อาทิเช่น จำนวนพี่น้อง เพศ (เพศหญิงพัฒนาภาษาเร็วกว่าชาย) ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ขนาดของครอบครัว สติปัญญาของเด็กเอง ความเอาใจใส่ต่อเด็กจากบุคคลในครอบครัว เด็กวัยนี้ชอบพูดถึงตัวเอง และพูดกับตัวเอง (ในบางครั้ง) ชอบพูดถึงกิจวัตรประจำวันของเขา กิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับเขา หรือผู้ที่เขารู้จัก การพัฒนาทางด้านภาษาจนสามารถใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้คือนั้นเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญสำหรับชีวิตเด็ก เพราะภาษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาด้าน สังคม สติปัญญา และอารมณ์ เด็กที่ใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมได้เปรียบเมื่อเข้าโรงเรียน และไปใช้ชีวิตนอกบ้าน ส่วน สุชา จันทรธรม (2543)

กล่าวว่าเด็กวัย 2-3 ขวบบางครั้งจะมีปัญหาในการพูด คือการพูดไม่ชัด และการพูดติดอ่างซึ่งมีสาเหตุมาจากการขาดความสุข ความเครียดทางประสาทและความตึงเครียดทางอารมณ์ เด็กส่วนมากจะพูดติดอ่างเมื่อรู้สึกตื่นเต้น หวาดกลัว ระแวงตัว เสรีาโศก เสียใจตลอดจนพ่อแม่เข้มงวดเกินไป อาการติดอ่างจะหายไปหากได้ช่วยให้เด็กได้มีความสุขและผ่อนคลายจากความวิตกกังวลหรือความกลัวของเด็กออกไป

4. พัฒนาการทางด้านความคิดและสติปัญญาของเด็กปฐมวัย

ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2541) กล่าวว่า เป็นที่ยอมรับของนักจิตวิทยาที่ได้ทำการศึกษาพัฒนาการด้านเชาว์ปัญญาของเด็กปฐมวัย ในเด็กวัยนี้จะมีความสามารถในด้านการรับรู้ตลอดจนความคิดคำนึงเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน การรับรู้ด้านต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยได้รับความสนใจ และศึกษากันมาก โดยเฉพาะด้านการรับรู้ทางด้านสายตา เช่น ความสามารถในการแยกแยะความแตกต่างของสีของหรือความเหมือนกับของสิ่งของ ส่วนทางด้านความคิดความเข้าใจของเด็กวัยนี้คือ

4.1 เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการการสร้างมโนภาพขึ้นในใจ (imagination) ความคิดคำนึงหรือการสร้างมโนภาพขึ้นในใจเพื่อใช้แทนบุคคล วัตถุ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ จะค่อยพัฒนาขึ้นในตอนต้น ๆ ของชีวิต ความคิดคำนึงของเด็กปฐมวัยจะแสดงออกมาในรูปของการเล่นเกมสมมุติ (make-believe game) ซึ่งเด็กวัยนี้มักจะเล่นเกมสมมุติในลักษณะการใช้ของเล่นและการไม่ใช้ของเล่นเข้ามาประกอบในการเล่น พฤติกรรมของเด็กต่อตุ๊กตาขณะเล่นอาจเป็นขณะที่เด็กกำลังคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กเองและแม่ โดยสมมุติตัวเองเป็นแม่และตุ๊กตาเป็นต้น

4.2 เด็กปฐมวัยจะมีความสามารถในการใช้เหตุผลเบื้องต้น เด็กระยะ 2-4 ขวบ จะเริ่มรู้จักการนำวัตถุ 2 สิ่ง หรือเหตุการณ์สองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันมาเป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน แต่การให้เหตุผลของเด็กวัยนี้ยังเป็นการให้เหตุผลที่ไม่ถูกต้องนัก ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้ยังผูกความคิดของตนอยู่บนพื้นฐานแห่งความต้องการของตนเอง ซึ่งทำให้เด็กยึดความคิดและความต้องการของตนเองเป็นใหญ่ในการให้เหตุผล และเมื่อถึงระยะปฐมวัยตอนปลายคือประมาณ 5-6 ขวบ เด็กจะมีการใช้เหตุผลโดยดูความเป็นไปในแง่ของความเป็นจริงมากขึ้น จากตัวอย่างการให้เหตุผลที่เกี่ยวข้องกัน เช่น เด็กอยากรับประทานส้ม แต่ผู้ใหญ่บอกว่า ส้มยังไม่สุกยังมีสีเขียวอยู่ หลังจากนั้นให้เด็กไปทานน้ำส้มซึ่งหวานและมีสีเหลือง เด็กจะสรุปทันทีว่าส้มสีเขียวจึงจะมีรสหวานเป็นต้น

4.3 เด็กปฐมวัยจะมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง ลักษณะการฝึคนตนเองเป็นจุดศูนย์กลางนี้ จะมีอิทธิพลต่อความคิดของเด็ก ซึ่งจะทำให้เด็กคิดอะไรพุ่งเข้าหาความ

ต้องการของตนเอง หรือไม่สามารถมองความคิดเห็นของผู้อื่นได้ เราจะเห็นได้ว่าเด็กวัยนี้มักจะพูดแต่เรื่องของตนเอง ไม่ฟังคนอื่นพูด ทะเลาะกันบ่อย และพยายามจะเล่นตามความต้องการของตนเองเท่านั้น

4.4 เด็กปฐมวัยยังไม่สามารถรู้การย้อน ทวนกลับของสิ่งของหรือจำนวนได้ เช่น การเปลี่ยนน้ำจากแก้วกว้างและสั้น ไปสู่แก้วแคบและยาวในจำนวนเท่ากัน เด็กวัยนี้จะไม่ทราบว่าน้ำที่เปลี่ยนไปจำนวนเท่ากับของเดิม เพราะเด็กจะตัดสินทุกอย่างจากสิ่งที่เด็กเห็นเพียงภายนอกเท่านั้น เด็กไม่สามารถคิดย้อนกลับไปได้ว่าน้ำที่จำนวนเดียวกัน เมื่อเปลี่ยนใส่แก้วรูปร่างต่างกั ก็น้ำยังเท่ากัน เพราะเป็นจำนวนเดียวกัน เมื่อเด็กอายุประมาณ 5-6 ขวบ เด็กจะเริ่มเข้าใจการย้อนไปกลับของสิ่งของได้ดีขึ้น

4.5 เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการจัดกลุ่มสิ่งของ (classification) ในเด็กปฐมวัย เราจะเห็นได้จาก ความสามารถในการจัดกลุ่มสิ่งของหรือสัตว์รอบตัว เช่น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก หรือกลุ่มของเครื่องใช้ในครัว กลุ่มของของเล่น เป็นต้น ส่วนในเด็ก 5-6 ขวบ ยังไม่สามารถเข้าใจการจัดกลุ่มย่อย ในกลุ่มใหญ่ได้อย่างสมบูรณ์นัก เช่น การจัดกลุ่มหารูปทรง เด็กอาจรู้จักการจัดกลุ่มของสิ่งของที่มีมุมแหลมเหมือนกัน เช่น การจัดกลุ่มสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม แต่เด็กยังไม่รู้ความสัมพันธ์ของรูปสามเหลี่ยมและรูปสี่เหลี่ยมว่าอยู่ในกลุ่มที่มีมุมแหลมเหมือนกันเท่าใดนัก

2. แนวคิดทฤษฎีการรับรู้และพฤติกรรมการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัว

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับการรับรู้ผู้ศึกษาจึงได้ทำการรวบรวมนิยามของการรับรู้ของนักจิตวิทยาและนักวิชาการไว้หลายท่านดังนี้

ความหมายของการรับรู้ (Perception)

กันยา สุวรรณแสง (2540) กล่าวว่า การรับรู้คือการใช้ประสบการณ์เดิมแปลความหมาย สิ่งเร้าที่ผ่านประสาทสัมผัส แล้วเกิดความรู้ที่ระลึกความหมายว่าเป็นอะไร

กรรณิการ์ ภูประเสริฐ (2543) กล่าวว่า การรับรู้เป็นผลของความรู้เดิมบวกเข้ากับการรับสัมผัส (sensation) หรือเป็นผลของการเรียนรู้ รวมเข้ากับความรู้ที่ติดจากการสัมผัสทันที โดยอาศัยอวัยวะรับสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้รับสัมผัสจะต้องแปลความหมายของการสัมผัสนั้นออกมาโดยอาศัยประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมเป็นพื้นฐาน

สันติชัย นัจจิตรชื่น (2545) กล่าวว่า การรับรู้ คือขบวนการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการเลือกสิ่งเร้า (selection), การประมวลสิ่งเร้า (organization) และการแปลผลตีความสิ่งเร้า

(interpretation) นอกจากนี้การรับรู้ยังเป็นกระบวนการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความจำ (Memory) ในตอนที่แปลผลตีความสิ่งเร้า จะต้องเทียบเคียงกับประสบการณ์เดิมในความจำ

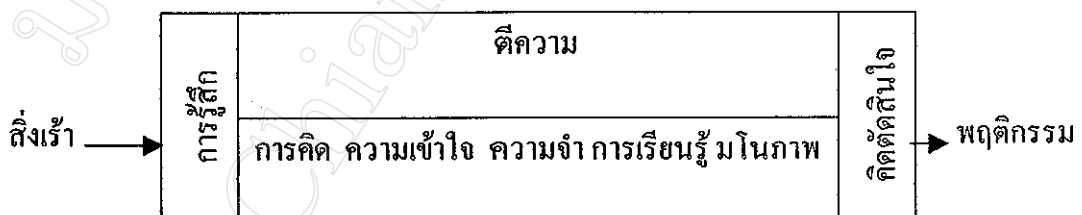
Cole (1996) กล่าวว่า การรับรู้หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดหรือความคิดรวบยอดของแต่ละบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ได้รับมาทางประสาทสัมผัส

King (1981) กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า การรับรู้เป็นกระบวนการทางความคิดและจิตใจของมนุษย์ที่แสดงออกมาถึง ความรู้ ความเข้าใจ และเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล และเกิดภายในตัวของบุคคล ซึ่งการรับรู้จะมีความหมายต่อประสบการณ์ การเป็นตัวแทนของความจริง และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น

จึงพอจะสรุปได้ว่า การรับรู้ หมายถึง กระบวนการทางความคิดและจิตใจของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปของ ความรู้สึกนึกคิด ความเข้าใจ เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติหรือเห็นมาก่อนทำให้การรับรู้เป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคลและบุคคลมีแนวโน้มจะปฏิบัติตามแนวคิดนั้น ๆ

กระบวนการรับรู้

กระบวนการของการรับรู้เป็นกระบวนการที่คาบเกี่ยวกันระหว่างความเข้าใจ ความคิด การรู้สึก ความจำ การเรียนรู้ การตัดสินใจ การแสดงพฤติกรรม ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้ (กันยา, 2540)

ขบวนการภายนอก → ขบวนการภายใน → ขบวนการการแสดงออก
 สิ่งเร้า → การรับรู้ → ปฏิกริยาตอบสนอง

ภาพประกอบ 1 กระบวนการของการรับรู้ (กันยา, 2540)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้

จำเนียร ช่างโชติ และคณะ (2516) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ

1. ปัจจัยจากองค์ประกอบภายในตัวบุคคล อันได้แก่ คุณสมบัติของตัวผู้รับรู้ เช่น ความต้องการหรือแรงขับ คุณค่า ความสนใจ ความพอใจและประสบการณ์เดิม

2. ปัจจัยจากองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ความยึดมั่น ความเชื่อถือ คำบอกเล่า คำสอนที่ได้รับต่อ ๆ กันมา

ธีรนนท์ พุ่มหมอก (2543) กล่าวว่า การรับรู้ของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการประเมินตัดสินสถานการณ์ หรือเหตุการณ์นั้น ๆ การรับรู้ของบุคคลเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกัน ถึงแม้จะรับรู้ในเรื่องเดียวกันก็ไม่มีบุคคลใดที่จะมีการรับรู้ที่เหมือนกับบุคคลอื่นที่เดียว เพราะบุคคลจะประมวลการรับรู้ที่เป็นประสบการณ์ที่มีความหมายเฉพาะตนเอง ซึ่งมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลนั้น ๆ ด้วย โดยมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา การฝึกอบรมหรือการเรียนรู้ประสบการณ์ในอดีตและบทบาทหน้าที่

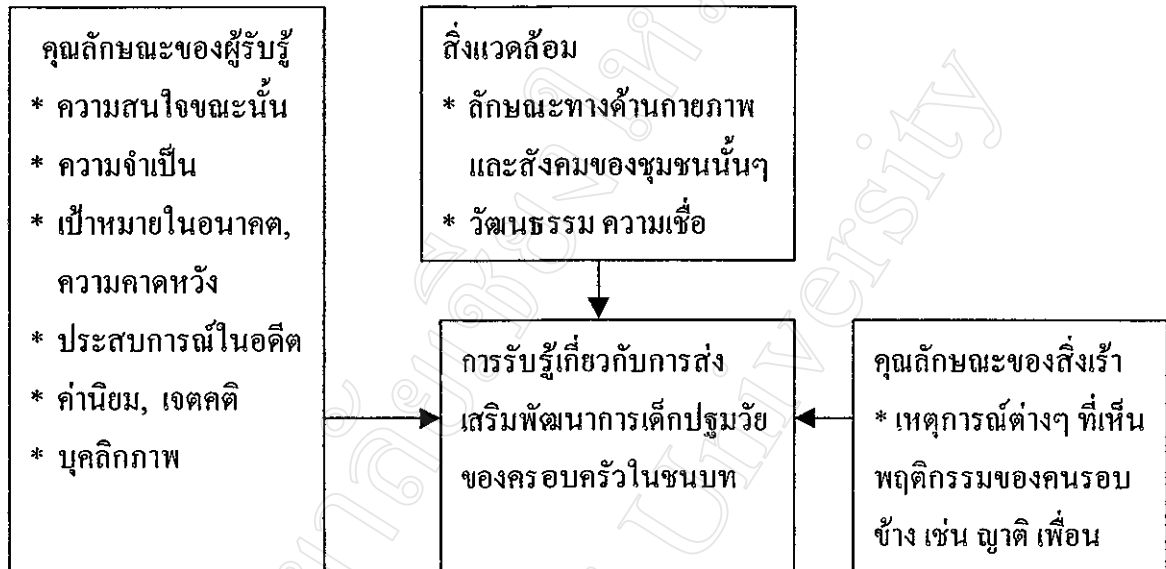
คิง (King 1981) สรุปว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ เช่น ความสนใจในขณะนั้น ความจำเป็น และเป้าหมายในอนาคต การรับรู้ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล เช่น ประสบการณ์เบื้องหลังในอดีต สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับการศึกษา และสิ่งแวดล้อม

แนวคิดการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวในชนบท

มุสเซน และคอนเกอร์ (อ้างใน จำรัส ปิ่นเงิน, 2536) กล่าวว่า การส่งเสริมการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็กให้เหมาะสมตามวัยนั้น บิดา-มารดา และผู้เลี้ยงดูต้องตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมนี้มาก ๆ และการที่เด็กได้รับความรักความอบอุ่นจากบิดา มารดา และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี จะช่วยสร้างเสริมพัฒนาการให้มากยิ่งขึ้น และฟิลิเตอร์ ยังได้กล่าวอีกว่า การส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมนั้นผู้เลี้ยงดูควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการทางร่างกายและจิตใจของเด็ก สนับสนุนการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือตัวเอง และทำให้เด็กเกิดความรู้สึกรับรู้ ปลอดภัย การป้องกันอุบัติเหตุและการคุกคามจากสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้เกิดการเจ็บป่วย และมีผลต่อการพัฒนาการเด็ก

จากแนวคิดและทฤษฎีที่นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวในชนบท ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 : แสดงกรอบแนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

ทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม

ความหมายของพฤติกรรม

พจนานุกรมลองแมน (Longman, 1955 PP. 90) ได้ให้คำจำกัดความพฤติกรรมว่าเป็น การกระทำหรือการตอบสนองการกระทำทางจิตวิทยาของแต่ละบุคคล และเป็นปฏิสัมพันธ์ในการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นภายในหรือภายนอก รวมทั้งเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย สังเกตเห็นได้ หรือเป็นกิจกรรมการกระทำต่าง ๆ ที่ได้ผ่านการใคร่ครวญแล้ว หรือเป็นไปอย่างไม่มีสติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) กล่าวว่า พฤติกรรมหมายถึงกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำ ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะสังเกตได้หรือไม่ได้ เช่น การพูด การเดิน การนั่ง ความคิด การรู้สึกตัว ความชอบ ความสนใจ เป็นต้น

ชัยพร วิชาวุธ (2523) กล่าวว่าพฤติกรรมหมายถึงกิจกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ไม่ว่าจะการกระทำนั้นผู้กระทำจะทำได้รู้ตัว หรือไม่รู้ตัว และไม่ว่าคนอื่นจะสังเกตการกระทำนั้นได้หรือไม่ก็ตาม เช่น การพูด การเดิน การกระพริบตา การไต่ยืน การเข้าใจ การรู้สึกโกรธ การคิด การทำงานของหัวใจ การทำงานของกล้ามเนื้อ เป็นต้น

สกินเนอร์ (อ้างใน สุริดา พันธุ์พัฒน์ , 2540) กล่าวว่า พฤติกรรมหมายถึง การกระทำของมนุษย์ไม่ว่าการกระทำนั้น ผู้กระทำจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

กันยา สุวรรณแสง อ้างใน เฉลิมพล ต้นสกุล (2543) กล่าวว่า พฤติกรรมคือ อาการบอบบาท ลีลา ท่าที ความประพฤติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือมิฉะนั้นก็สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือ

เฉลิมพล ต้นสกุล (2543) กล่าวว่า สามารถแบ่งพฤติกรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พฤติกรรมภายนอก (Overt behavior) คือการกระทำที่เกิดขึ้นแล้วสามารถสังเกตได้โดยตรงด้วยประสาทสัมผัส

พฤติกรรมภายใน (Covert behavior) คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในใจของบุคคล ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง

แบนดูรา (อ้างใน ศิริพร จันทร์แสนตอ , 2542) กล่าวว่า ความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อของคนมีบทบาทสำคัญต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรม

จากคำจำกัดความต่าง ๆ จึงพอจะสรุปได้ว่า พฤติกรรมหมายถึง การกระทำต่าง ๆ หรือการปฏิบัติของมนุษย์ไม่ว่าการกระทำนั้นผู้กระทำจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว และบุคคลอื่นจะสังเกตเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม เช่น การคิด การพูด การเดิน การรู้สึกโกรธ การทำงานของกล้ามเนื้อ ซึ่งความรู้ความเข้าใจ หรือความเชื่อของคน และปัจจัยของสิ่งแวดล้อม รูปแบบการดำรงชีวิต มีบทบาทสำคัญต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรม ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาพฤติกรรม

เฉลิมพล ต้นสกุล (2543) กล่าวว่า มีปัจจัยใหญ่ ๆ อยู่ 2 ปัจจัย คือ พันธุกรรม (heredity) และสิ่งแวดล้อม (environment)

พันธุกรรม หมายถึง การถ่ายทอดลักษณะจาก ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ สู่ลูกหลานเป็นลักษณะที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้บุคคล แสดงออกโต้ตอบในลักษณะต่าง ๆ

แบนดูรา (อ้างใน เฉลิมพล ต้นสกุล, 2543) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจาก 3 ปัจจัยร่วมกัน ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล (personal factors) ปัจจัยของสิ่งแวดล้อม (environment factors) และพฤติกรรมของมนุษย์ (behavior)

กรีนและครูยเตอร์ (Green and Kreuter, 1999) กล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยนำ ปัจจัยเสริม และปัจจัยเอื้อ

ปัจจัยนำ (Predisposing factors) หมายถึง ปัจจัยที่เป็นพื้นฐาน และก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ทักษะคติ ความเชื่อ ค่านิยม การรับรู้

นอกจากนั้นยังรวมไปถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ อายุ เพศ ขนาดครอบครัว ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ

ปัจจัยเสริม (Reinforcing factors) หมายถึง สิ่งที่คุณจะได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากบุคคลอื่น อันเป็นผลจากการกระทำของคุณคนนั้น ๆ สิ่งที่คุณจะได้รับหรือคาดว่าจะได้รับ อาจเป็นสิ่งของ คำชมเชย การยอมรับ การลงโทษ การไม่ยอมรับ การกระทำนั้น ๆ โดยจะได้รับจากบุคคลที่มีอิทธิพลต่อตนเอง เช่น บิดา มารดา ญาติ เพื่อน แพทย์ ครู อาจารย์ และผู้บังคับบัญชา เป็นต้น

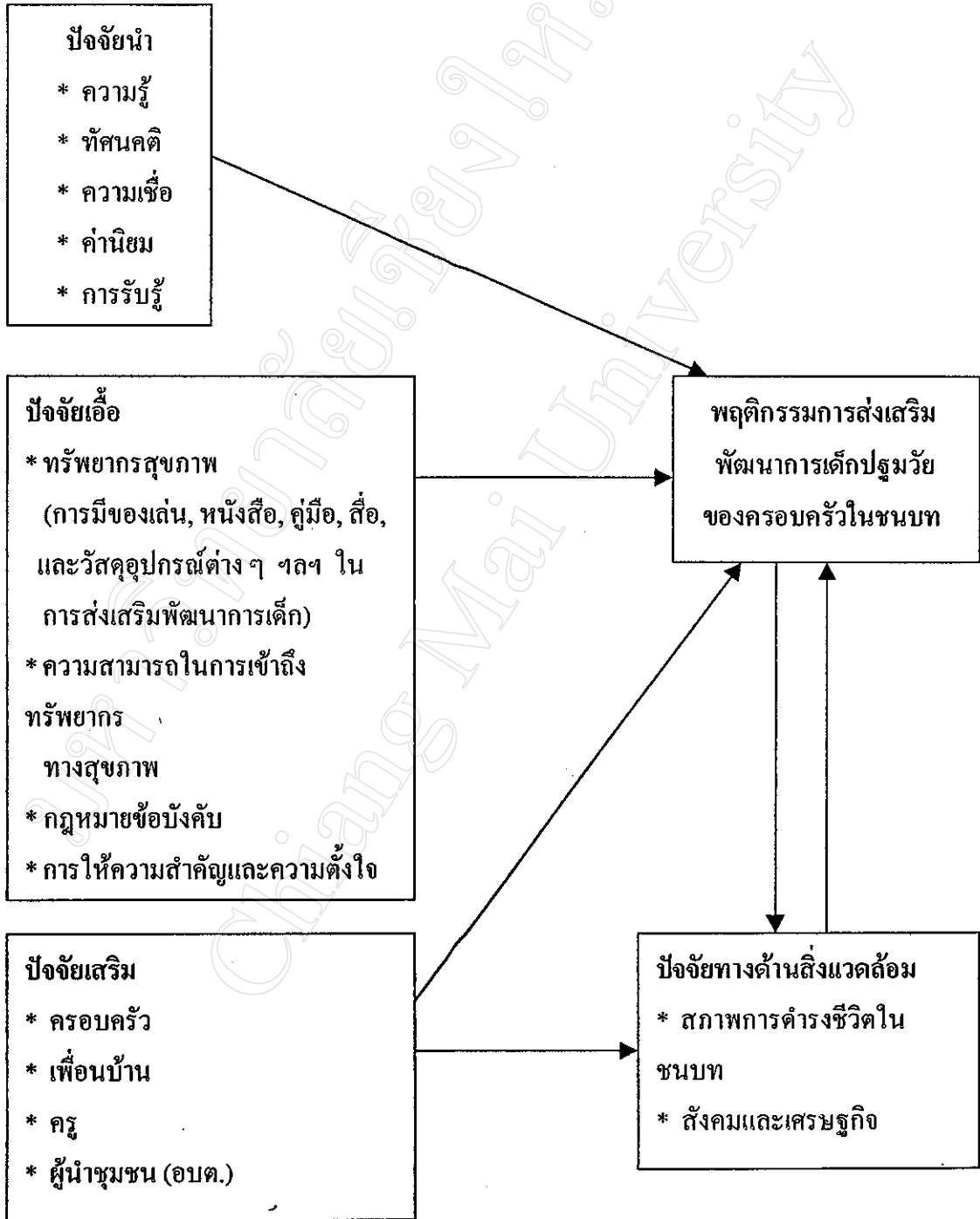
ปัจจัยเอื้ออำนวย (Enabling factors) หมายถึง สิ่งที่เป็นทรัพยากรที่จำเป็นในการแสดงพฤติกรรมของคุณคน ชุมชน รวมทั้งทักษะที่จะใช้แหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ราคา ระยะเวลา นอกจากนั้น สิ่งที่สำคัญคือ การหาทรัพยากรได้ง่าย และความสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรในชุมชน ทักษะ และสิ่งที่เป็นในการแสดงพฤติกรรม หรือช่วยให้การแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ เป็นไปได้ง่ายขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัวในชนบท

มุตเซนและคอนเกอร์ (อ้างใน จำรัส ปิ่นเงิน, 2536) กล่าวว่า พฤติกรรมของบิดามารดาที่ปฏิบัติต่อเด็ก จะมีผลต่อพัฒนาการเด็กโดยตรง และอิริกสัน เน้นถึงการปฏิบัติของบิดา-มารดา มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของบุตร ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้บุตรได้ช่วยเหลือตนเองตามความสามารถของตน เพื่อให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ และรู้จักการพึ่งพาตนเองเซอร์ลอค กล่าวว่าบิดามารดาต้องเป็นแบบอย่างที่ดี จะช่วยให้เด็กมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะครอบครัวเป็นต้นกำเนิดในการอบรมสั่งสอนให้เด็ก มีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ และ อัมพร ดำรงทรัพย์วณิช (อ้างใน จำรัส ปิ่นเงิน, 2536) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการเด็กนั้นจะประสบความสำเร็จไม่ได้ถ้าปราศจากการเอาใจใส่ในการฝึกหัดของบิดา มารดา สมาชิกในครอบครัวและผู้เลี้ยงดูเด็ก ซึ่งแสดงว่า พฤติกรรมของบิดา มารดา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการบุตร จิตรา วสุวานิช (2541) กล่าวว่าผู้ใหญ่ในครอบครัวชนบทไทยมักใช้อำนาจเขี่ยนตีเด็ก ลงโทษด้วยความรุนแรง คาดว่ากล่าวเด็ก และเด็กไทยส่วนใหญ่ยังขาดการกระตุ้นให้ใช้ความคิด เนื่องจากพ่อแม่ไทยมักจะไม่ชอบตอบคำถามของลูก ไม่ยอมให้ลูกโต้เถียงเพราะคิดว่าการโต้เถียงเป็นลักษณะของเด็กหัวดีคือ เหตุว่าพ่อแม่ไทยส่วนใหญ่ได้ถูกอบรมเลี้ยงดูมาให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ ห้ามโต้เถียงด้วยความเชื่อที่ว่า “ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อนเด็ก” และ “ตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด” จะเห็นได้ว่าพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็กไทยยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร จากแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์แสดง

กรอบแนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัว ได้ดังแสดงในแผนภูมิที่ 2

กรอบแนวคิดปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัว

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพฤติกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย (ประยุกต์จาก Green and Kreuter, 1999 pp. 41)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่เด็กเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพราะโดยธรรมชาติเด็กทุกคนที่เกิดมาถูกบังคับให้อยู่ในสังคมครอบครัวแล้วโดยปริยาย และเนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมครอบครัวเกือบทั้งหมด ดังนั้นครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการส่งเสริมพัฒนาการเด็กครอบครัวที่เข้าใจเด็กให้ความสำคัญอบอุ่นแก่เด็ก ให้ออกาสเด็กในการค้นหาสิ่งต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อม รวมทั้งให้ความสำคัญรวบรวมข้อต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็กอย่างถูกต้อง นับเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็ก

การส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเราอาจส่งเสริมเป็นด้านใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ทวีริศม์ ธนาคม (2518) กล่าวว่าพัฒนาการทางด้านร่างกายหมายถึงการที่เด็กมีน้ำหนักและส่วนสูงเพิ่มขึ้นเป็นผู้ที่มีสุขภาพดีและสามารถใช้อวัยวะเคลื่อนไหวได้คล่องแคล่วขึ้น ฉะนั้นการที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย ผู้ใหญ่จะต้องเน้นในเรื่องอาหาร การให้ออกาสเด็กได้ใช้อวัยวะเคลื่อนไหวเพื่อให้มีทักษะสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2541) กล่าวว่าพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กปฐมวัยจะมีการเพิ่มน้ำหนักของกล้ามเนื้ออย่างเห็นได้ชัดโดยจะมีการเพิ่มน้ำหนักของกล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น กล้ามเนื้อตามแขนขา และกล้ามเนื้อย่อย เช่น กล้ามเนื้อนิ้วมือ ดังนั้น กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อทั้ง 2 ชนิดนี้อาจจะทำได้โดย การจัดกิจกรรมการเล่นในลักษณะต่าง ๆ กิจกรรมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของกล้ามเนื้อใหญ่ (กล้ามเนื้อตามแขน ขา) ได้แก่ การวิ่งกลางแจ้ง การปีนป่าย การกระโดดขาเดียว การกระโดดในลักษณะอื่น ๆ เช่น การกระโดดกบ การเดินระบบเข้าจังหวะ Palmer (อ้างใน ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร, 2541) ได้ทำการศึกษาและพบว่าเด็กวัย 3-4 ขวบชอบทำกิจกรรมเพื่อทดสอบการควบคุมกล้ามเนื้อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทรงตัว เช่น เดินบนกระดานแผ่นเดียว การเดินในที่แคบ ๆ การกระโดด ส่วนกิจกรรมที่ส่งเสริมกล้ามเนื้อย่อย (กล้ามเนื้อนิ้วมือ) ควรจะมีการส่งเสริมเช่นกัน โดยการจัดกิจกรรมการฝึกกล้ามเนื้อย่อย เช่น การหยิบจับสิ่งเล็ก ๆ เช่น เมล็ดพันธุ์พืช การฝึกหัดวาดรูประบายสี การร้อยลูกปัด หรือการติดติ หรือเกาะเครื่องดนตรี เป็นต้น การส่งเสริมพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวของเด็กนับเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเด็กในระยะนี้จะมีการฝึกฝนการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยฝึกฝนให้เด็กมีความสามารถในการประสานงานของอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอีกด้วย มณีรัตน์ สุกโชติรัตน์ (อ้างใน อำไพ สุจริตกุล, 2524) กล่าวว่าพ่อแม่อาจจัดหาสมุดจากรูปที่มีรูปซึ่งวาดไว้ยังไม่สมบูรณ์แก่เด็กเพื่อให้เด็กลากเส้นบางเส้น

และระบายสีต่อเติมอีกเล็กน้อย เช่น รูปบ้าน บริเวณบ้าน รถยนต์ หรือรูปบางส่วนของนาฬิกา สวยามที่จะต้องแต่งเติมสี และตัวเลขบางตัวและเข็มสั้น เข็มยาว เป็นต้น พ่อแม่และครูอาจ จัดหากระดาษสีหรือกระดาษทอของขั้วพันเป็นรูปต่าง ๆ แล้วอาจให้เด็กปะสิ่งที่พบเห็นลงบน กระดาษวาดเขียน และใช้สีระบายตกแต่งอีกทีหนึ่ง กล้องกระดาษสีหรือขาว อาจจะให้เด็กตกแต่ง ทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ด้วยการใช้กระดาษสี โบว์ เชือก กระจุก หรือตัดกระดาษสีจากรูปภาพใน นิตยสารต่าง ๆ การใช้สีเทียน ระบาย เช่น วาดเหรียญ หรือวัตถุอื่นเป็นรูปวางบนพื้นราบแข็ง แล้วใช้กระดาษแผ่นหนึ่งปิดทับ ใช้สีเทียน วาดตามแนวนอน กลึงบนกระดาษแผ่นนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครองอาจสรรหากิจกรรมการเล่นอื่น ๆ ได้อีก เช่น การปั้นดินน้ำมัน กิจกรรมการใช้กรรไกร ตัดกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ แล้วปะเป็นรูปต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนั้นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้าน ร่างกายยังรวมถึง การให้เด็กมีภาวะโภชนาการที่ถูกต้อง กองวิจัยและประเมินผล (2529) รายงานว่าอาหารมีความสำคัญต่อเด็กมาก โดยเฉพาะต่อเด็กวัยทารกและวัยก่อนเข้าโรงเรียน คือเด็กระยะ 1-6 ปี ก่อนจะเข้าเรียนภาคบังคับ อาหารจะมีส่วนในการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ และสมองมากที่สุด เพราะถ้าขาดอาหารแล้วจะทำให้ร่างกาย และสมองไม่เจริญเติบโต ซึ่งไม่อาจ แก้ไขในตอนหลังได้ เด็กที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์ก่อนวัยเรียน หากได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่อย่าง ถูกต้องจะเป็นเด็กที่มีสุขภาพสมบูรณ์ร่างกายแข็งแรง สมองได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ พร้อมที่จะ รับการเรียนรู้

2. การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์และสังคม พิมพ์มาศ ตาปีญญา (2543) กล่าวว่ามีการศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า วิธีที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกส่งผลถึง และ ยาวนานต่อชีวิตทางด้านอารมณ์ของลูก ความฉลาดทางอารมณ์ของพ่อแม่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผล ต่อการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของลูก ครอบครัวเป็นบทเรียนที่สำคัญที่สอนความฉลาดทาง ด้านอารมณ์แก่เด็ก พ่อแม่บางคนขณะสอนลูกจะมีลักษณะพยายามครอบงำเร่งรัด ไม่มีความ อดทนต่อเด็ก เอ็ดตะโร หรือว่าลูกเป็นเด็กโง่ ตรงข้ามกับพ่อแม่บางคน อดทนเวลาที่เด็กทำผิด ช่วยคิดหาให้ลูกหาทางออกด้วยตนเอง Gokman, D. (อ้างใน พิมพ์มาศ ตาปีญญา, 2543) กล่าวว่า ความไม่ฉลาดทางอารมณ์ของพ่อแม่ที่พบบ่อยที่สุดมี 3 แบบด้วยกันคือ แบบแรก พ่อแม่ที่ละเลย เรื่องความรู้สึก ได้แก่ พ่อแม่ที่เห็นความเสียอกเสียใจของลูกเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่สามารถใช้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวเชื่อมเข้าหาลูกและถือโอกาสช่วยให้ลูกเรียนรู้การปรับตัวทางอารมณ์ แบบที่สองพ่อแม่ประเภทอย่างไรก็ได้ พ่อแม่แบบนี้สังเกตเห็นว่าลูกรู้สึกอย่างไร แต่ปล่อยให้ลูก แก้ปัญหาเอง แก้อย่างไรก็ได้ ไม่ได้เข้าไปช่วยว่าควรทำอย่างไร ได้แก่ปล่อยให้คิดสินบน ให้ลูกหาขายเสิร์ฟหรือขายโกรธ แบบที่สาม พ่อแม่ที่ไม่เคารพความรู้สึกของลูก ไม่ยอมรับความรู้สึก ของลูก วิพากษ์วิจารณ์และลงโทษรุนแรง ห้ามเด็กแสดงความรู้สึก ชอบลงโทษ พ่อแม่ที่ไม่ยอม

สามารถทางด้านภาษานำไปใช้ได้ถูกต้องในการสื่อแสดงอารมณ์และความรู้สึกของตนเองออกมาได้ ในเด็กเล็กการอ่านเป็นการฝึกฝนทักษะในการฟัง แต่พ่อแม่สามารถช่วยลูกเพิ่มพูนทักษะในการอ่านได้โดยการที่เลือกหนังสือที่เหมาะสมกับวัยของลูก ผลัดการอ่านกับลูก เช่น ให้ลูกเริ่มอ่านย่อหน้าแรกก่อน แล้วพ่อแม่ช่วยอ่านต่อไป ควรปล่อยให้ลูกได้พยายามอ่านจนจบตามที่กำหนดไว้เอง อย่าไปขัดคอ คำนิหรือคอยแก้ไข ถ้าเขาไม่สามารถได้ดีตั้งใจ แต่อาจช่วยแนะในคำที่ยาก ๆ บางคำพยายามอย่างบังคับให้ลูกต้องอ่านแต่หนังสือที่เราเลือกให้เท่านั้น พ่อแม่ควรเลือกหนังสือให้ลูกอ่านในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โคลง-กลอน นิทาน เรื่องตลก หนังสือการ์ตูน หรือนิตยสารสั้น ๆ ที่อยู่ในความสนใจของเด็ก อาทิ สุจริตกุล (2524) กล่าวว่า เกมส์ต่าง ๆ เช่น เกมทายอะไรเอ่ย ก็สามารถเป็นกิจกรรมในการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านภาษาของเด็ก

4. การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านความคิดและสติปัญญา ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร (2541) กล่าวว่า เด็กปฐมวัยเป็นวัยที่มีพัฒนาการในด้านความคิดสร้างสรรค์ และการสร้างมโนภาพสูงมาก การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในวัยนี้อาจจัดทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้โดยเฉพาะการเล่นบางชนิด สามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้เป็นอย่างดี เช่น การเล่นประเภทต่อเสริม หรือกิจกรรมทางศิลปะอื่น ๆ เช่น การต่อเติมรูปภาพ การคิดปะเศษวัสดุตามความคิดเห็นของเด็ก นอกจากนี้การเล่นสิ่งของที่มาจากธรรมชาติ เช่น น้ำ ดินเหนียว ทราย ก็สามารถช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการสร้างมโนภาพได้ดีอีกด้วย ผู้ปกครองควรให้ความเป็นอิสระให้เด็กสามารถคิดด้วยตนเอง มีอิสระในการเล่นสิ่งที่เด็กต้องการ นิรมล ชยุดสาทกิจ (อ้างใน อาทิ สุจริตกุล, 2524) กล่าวว่า การจัดสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม รวมทั้งการขาดแคลนโอกาสในสิ่งแวดล้อม และในด้านที่เป็นความมากล้นหรือยากเกินไป ในด้านความขาดแคลนนั้น ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะได้รับประสบการณ์ใหม่ ขาดการกระตุ้นให้เกิดการสำรวจค้นคว้า ขาดโอกาสในการเปรียบเทียบข้อมูลใหม่ และข้อมูลเดิม จึงทำให้พัฒนาการทางด้านสติปัญญาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร มีการวิจัยที่ยืนยันว่า การจัดสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันั้นจะทำให้ทารกมีพัฒนาการทางสติปัญญา และมีความสามารถในทักษะด้านต่าง ๆ ช้าหรือเร็วแตกต่างกันในกรณีที่สิ่งแวดล้อมมีมากล้น เช่น เด็กที่มีเครื่องเล่นเต็มห้องไปหมดจนเลือกเครื่องเล่นไม่ถูกเพราะเกิดความสับสน หากจะมีการจัดเครื่องเล่นให้เหมาะสมกับวัยเด็กไม่ต้องมีมากชิ้นนักในระยะเวลาหนึ่ง ๆ เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ และพัฒนาการเล่นกับเครื่องเล่นชิ้นนั้นไปจนเล่นสำเร็จ จึงจัดเครื่องเล่นชิ้นอื่นต่อไปให้อีกตามลำดับก็จะให้ประโยชน์กับเด็กมากกว่า ในเรื่องของการจัดสิ่งแวดล้อม ที่ยากเกินไปสำหรับเด็กนั้น ทำให้เด็กไม่สามารถเลียนแบบ และไม่สามารถปรับสิ่งนั้นให้เข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่ได้ การจัดเครื่องเล่นที่ยากเกินระดับความเข้าใจของเด็ก จะทำให้เด็กจะไม่อยากเล่น หรือไม่สนใจเลย ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองจึงควรจัดของเล่นให้เหมาะสมกับเด็ก เพราะการจัดการเล่น

ที่เหมาะสม จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของการเรียนรู้และสติปัญญา ส่วน มณีรัตน์ ตุ๊กโชติรัตน์ อ่างใน อ่าไฟ สุจริตกุล (2524) กล่าวว่าพ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่มักจะตระหนักถึงความสามารถทางสติปัญญาของเด็กในปกครองของตน และย่อมมีความต้องการที่จะทำให้สติปัญญาของเด็กพัฒนาไปเท่าที่จะเป็นไปได้ การที่จะเสริมสร้างสติปัญญาให้แก่เด็กนั้น ประการสำคัญก็คือ การเสริมสร้างในด้านความรู้สึกรู้จักคิดและการรับรู้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดก็ตามที่เด็กจะสามารถเรียนรู้ได้ เด็กจะต้องมีการรับรู้ และมีความรู้สึกรู้จักคิด เพื่อการเรียนรู้นั้น ๆ โดยอ่านอวัยวะรับความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ใช้ตามองดู ใช้นิ้วฟัง ใช้นิ้วมุก คมกลืน และใช้นิ้วชิมรส กิจกรรมการเล่นที่ทำให้เด็กได้สร้างประสบการณ์ และได้ฝึกความสามารถในการรับรู้ในทางการสร้างเสริมความคิดหลายแง่ เช่น การรับรู้เกี่ยวกับขนาด ของเล่นที่เด็กอายุ 18 เดือน ถึง 2 ขวบครึ่ง โปรดปรานมากก็คือ กล้องสี่เหลี่ยมหลายกล่องซึ่งนำมาซ้อนกันได้ เด็กวัยนี้มักจะชอบถือเล่นและขว้างปา หรือวางซ้อนกันได้โดยบังเอิญ และมีวางซ้อนเหลื่อมล้ำกัน สำหรับเด็กอายุ 2 ขวบ สามารถฝึกให้รู้จักคำว่าเล็กกับใหญ่ได้ ในเด็กอายุ 18 เดือน ยังไม่รู้จักรการเล่นภาพตัดต่อ (Puzzles) แต่ถ้าลองให้เล่นก็พยายามที่จะวางชิ้นส่วนให้พอดีกับช่องถึงแม้ว่าจะยังทำไม่ได้ตรงช่องมากนัก เด็ก 2 ขวบถึง 4 ขวบ พอจะรู้จักรูปร่างแบบง่าย ๆ เด็กจะสามารถเรียนรู้แยกแยะง่าย ๆ เช่น สี่เหลี่ยม วงกลม และสามเหลี่ยม ต่อมาอาจเป็นรูป 6 เหลี่ยม กากบาท และรูปร่างที่ยุ่งยากขึ้น เด็ก 2-3 ขวบ สามารถเล่นภาพตัดต่ออย่างง่าย ๆ เช่น รูปสัตว์ เด็ก 4-5 ขวบ เล่นภาพตัดต่อที่ยุ่งยากขึ้น เด็ก 6-7 ขวบ ชอบเล่นภาพตัดต่อที่มีชิ้นส่วนประมาณ 10-12 ชิ้น การรับรู้เกี่ยวกับสี ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กเล่นวัตถุที่มีสี เด็กอายุ 3 ขวบขึ้นไป จะเรียนรู้เกี่ยวกับสีอย่างง่าย ๆ การรับรู้เกี่ยวกับเนื้อวัตถุ เด็กอายุ 1-3 ขวบ มักจะชอบแตะต้องสิ่งของและมีความรู้สึกรู้ว่าน่าจะสำรวจสิ่งของไปเสียทุกอย่าง อยากจะลองจับดูว่ามันแข็งหรือนิ่ม หยิบหรือเรียบมีขนปุย ๆ เป็นอย่างไร พ่อแม่ผู้ปกครองควรเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจแต่ต้องอยู่ภายใต้ความปลอดภัย ส่วนทางด้านความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ของเด็ก ประการหนึ่งมาจากการที่เด็กได้รับคำชี้แจงและการสอนให้เกิดการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ถ้าพ่อแม่มีโอกาสจัดสิ่งแวดล้อมให้กับเด็ก ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชนิดของสัตว์ต่าง ๆ เช่น พาเด็กไปชมสัตว์ที่สวนสัตว์ จัดหาตุ๊กตาสัตว์ให้เด็กเล่น นอกจากเด็กจะได้เรียนรู้ชื่อเรียกสัตว์ชนิดต่าง ๆ แล้ว ยังเรียนรู้เกี่ยวกับชื่อเรียกอวัยวะต่าง ๆ ว่าอะไรอยู่ส่วนไหน เช่น ช้างเป็นสัตว์มีงวงมีหูใหญ่ กวางมีเขา สัตว์เดินต่างจากคน ฯลฯ เด็กวัย 4-6 ขวบ จะเป็นวัยที่พอจะเรียนเข้าใจเกี่ยวกับตัวเลขได้ พ่อแม่ผู้ปกครองอาจช่วยเด็กวัยนี้ให้เรียนรู้เกี่ยวกับความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ด้วยการจัดประสบการณ์ เพื่อให้เด็กค้นพบด้วยตนเอง การสอนอาจจัดหาอุปกรณ์การสอนต่าง ๆ และอาจสอนในรูปแบบของการเล่นเกม ด้วยการใช้น้ำสนใจ เช่น กระดุมสี่สวย ๆ ขนมหงอก หนึบ บล็อก หรือฝาเบียร์ ที่เด็กสามารถนับหักกลบ หรือบวกเพิ่มด้วยการใช้นิ้วมือจับเลื่อน

ถึงเหล่านี้ การพัฒนาทางด้านสติปัญญาจะเพิ่มมากขึ้น ถ้าเด็กมีประสบการณ์จากการเล่นมากขึ้น พ่อแม่ผู้ปกครองควรส่งเสริมหรือรื้อให้เด็ก ๆ ได้มอง ได้ยิน และต้องสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัว อย่างอิสระ トラบเท่าที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งของหรือเกิดผลเสียต่อตัวเด็กเองและผู้อื่น ผู้ใหญ่ควรปล่อยให้เด็กเล่นอย่างอิสระ การที่ผู้ใหญ่แนะนำเด็กหรือตั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จำกัดเสรีภาพแก่เด็กนั้น อาจเป็นการจำกัดความนึกคิดสร้างสรรค์ที่ดีต่อเด็ก พ่อแม่ควรสนใจสิ่งที่เด็กนึกสร้างสรรค์ ปล่อยให้ตามอารมณ์ของเด็ก เด็กที่กลัวการดูว่าหรือตีเพราะวาดรูปทำละอะ จะไม่มีความรู้สึกตื่นเต้นที่ได้แสดงความคิดที่สร้างสรรค์ออกมา ทำให้เด็กอาจไม่อยากจะนึกคิดสร้างสรรค์อีกต่อไป อาจจะคิดว่าน่างูโหดทัศนย์เฉย ๆ นั้นง่ายกว่าและปลอดภัยกว่า การฝึกความทรงจำก็เป็นด้านหนึ่งในการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา พ่อแม่และผู้ปกครองสามารถที่จะฝึกความจำของเด็ก โดยให้ความเอาใจใส่จัดหาอุปกรณ์วัสดุ และกระทำหรือเล่าเรื่องหลาย ๆ ครั้ง การมีรูปภาพประกอบก็จะช่วยให้เด็กจำเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีขึ้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาของ จินตนา วัชรานุกูล (2533) เรื่องบทบาทของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนพบว่ารูปแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของเด็กก่อนวัยเรียน เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่บิดามารดามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จะมีการเลี้ยงดูเด็กได้ดี ซึ่งส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมแสดงออกทางด้านสังคมที่ดีที่สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ดี ส่วน Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002) ได้ทำการศึกษาเรื่องสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมกับพัฒนาการเด็กพบว่า สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น รายได้ของครอบครัว การศึกษาและอาชีพของบิดามารดามีความสัมพันธ์กับสุขภาพการรับรู้ และพัฒนาการด้านอารมณ์สังคมของเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ และจากการศึกษาของ สิริกุล อิศรานุรักษ์ (2533) เรื่องความรู้ ทักษะและการปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กในชุมชนหนึ่ง จังหวัดสระบุรี พบว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองเกินกว่าครึ่ง ไม่เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กมาก่อน และในเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติในการเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็ก พบว่า ร้อยละ 71 ยังมีความคิดเห็นว่าแม่ควรเป็นผู้มีบทบาทในการเลี้ยงดูเด็ก ในขณะที่ร้อยละ 12 ที่กล่าวว่าควรเป็นหน้าที่ทั้งพ่อและแม่ และมีร้อยละ 17 ที่กล่าวว่า เป็นหน้าที่ของปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนด้านการปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กพบว่าถ้าไม่มีญาติผู้ใหญ่จะทำให้คะแนนเฉลี่ยของการปฏิบัติสูงกว่ากลุ่มที่มีญาติผู้ใหญ่ในครัวเรือนเดียวกัน ในด้านผู้ดูแลหลักถ้าเป็นพ่อแม่โดยตรงจะมีคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการ

เด็กสูงกว่า วชิรา กสิโกศล และคณะ (อ้างใน จำรัส ปิ่นเงิน , 2536) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการของเด็กวัยก่อนเรียนในเขตเมืองและชนบท โดยใช้เครื่องมือทดสอบพัฒนาการของ Denver Development Screening Test พบว่าเด็กในชนบทมีพัฒนาการทางด้านภาษา สังคม และการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กช้ากว่าเด็กในกรุงเทพฯ ในกลุ่มอายุเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ซึ่งอธิบายได้ว่าลักษณะของบิดามารดาชน ระดับการศึกษา อาชีพ วิธีการเลี้ยงเด็กและสภาพแวดล้อมมีผลต่อพัฒนาการเด็ก ซึ่งขัดแย้งกับ สุพันธ์วิช และคณะ (อ้างใน จำรัส ปิ่นเงิน, 2536) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการล่าช้าในเด็กวัยแรกเกิดถึง 6 ปี จากเด็กทั่วประเทศ จำนวน 5,352 คน พบว่าเด็กในชนบทมีพัฒนาการด้านการช่วยเหลือตนเองช้ากว่าเด็กในเมือง และเด็กในเขตเมืองกลับมีพัฒนาการช้ากว่าในด้านการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็กและทักษะการใช้ภาษา เด็กที่มีบิดามารดาที่ฐานะทางเศรษฐกิจและการศึกษาต่ำจะมีพัฒนาการด้านภาษาช้าเป็นบางส่วนอาจเนื่องมาจากการที่เด็กขาดการดูแลที่เหมาะสมทำให้พัฒนาการด้านภาษาช้า นอกจากนี้เด็กที่มีภาวะขาดสารอาหารยังมีผลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกาย ภาษา และสังคมอีกด้วย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยทั้งหมดจะพบว่าครอบครัวมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก และมุ่งความสัมพันธ์ระหว่างมารดาและผู้เลี้ยงดูกับเด็กปฐมวัย